

PREGLED STANJA, KARAKTERISTIČNI PROBLEMI I PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ISTRAŽIVANJA U OBLASTI DRUŠTVENIH NAUKA U SRBIJI

Beograd, Jun 2013

I. UVOD

Preporuke za unapređenje istraživanja u oblasti društvenih nauka u Srbiji predstavljaju jedan od rezultata projekta *Uspostavljanje dijaloga između zajednice istraživača i donosilaca odluka radi unapređenja kvaliteta istraživanja u društvenim naukama u Srbiji*, koji je realizovan u okviru *Regionalnog programa podrške istraživanju u oblasti društvenih istraživanja na Zapadnom Balkanu (RRPP)* u periodu oktobar 2011. – jun 2013. godine.

Projekat su realizovali radna grupa i lokalna koordinaciona jedinica RRPP-a – Institut ekonomskih nauka, uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Radna grupa je tokom 2012. godine tokom serije radnih sastanaka i nakon anketnog istraživanja na uzorku od 626 ispitanika (što čini više od trećine svih istraživača iz oblasti društvenih nauka u zemlji) analizirala trenutno stanje u oblasti društvenih istraživanja u Srbiji, te definisala preporuke za njegovo unapređenje. Rezultati sprovedenog anketnog istraživanja, kao i analize ključnih izazova i preporuke mera objavljeni su u studiji pod nazivom *Istraživanja u oblasti društvenih nauka u Srbiji: Pregled stanja, karakteristični problemi i preporuke*.

Mada preporuke iznete u ovom *sažetku za javnu politiku* ne mogu dovesti do rešenja svih problema u oblasti društvenih nauka u Srbiji na koje je u toku realizacije projekta ukazano, namena ovog dokumenta je da pomogne Skupštini Republike Srbije, Vladi i Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, te akademskoj i naučnoj zajednici, nevladinim organizacijama i međunarodnim donatorima u prevazilaženju nekih ključnih izazova u ovoj oblasti, kao što su:

- pitanja vrednovanja naučnih rezultata
- finansiranje istraživanja
- jačanje kapaciteta istraživača, sa posebnim fokusom na mladim istraživačima
- osnivanja udruženja istraživača u oblasti društvenih nauka
- saradnja između naučne zajednice i kreatora politika u Srbiji

II. KAPACITETI, PRAKSE I KARAKTERISTIČNI PROBLEMI NAUČNO-ISTRAŽIVAČKE ZAJEDNICE

- Naučno-istraživačka zajednica u Srbiji u velikoj meri je **zatvorena i samoreferentna**. Istraživači iz Srbije u najvećem broju slučajeva objavljuju naučne radove isključivo u domaćim časopisima i knjige kod domaćih izdavača, učestvuju na naučnim konferencijama organizovanim u Srbiji i bliskom „inostranstvu” (Republika Srpska,¹ Crna Gora, Makedonija) i realizuju projekte koje finansira Ministarstvo nauke.

- **Nizak nivo finansiranja naučne aktivnosti**. Iznos izdvajanja za nauku iz budžeta Republike Srbije se već nekoliko godina kreće oko 0,3% bruto domaćeg proizvoda (BDP), od čega je svega 18% za društvene nauke, dok se ulaganja privatnog sektora procenjuju na nivou od oko 0,2% bruto domaćeg proizvoda.
- **Relativno mali broj istraživača iz oblasti društvenih nauka ima iskustva sa obrazovanjem i stručnim usavršavanjem izvan zemlje**. Ogromna većina ispitanika koja radi u naučno-istraživačkim ustanovama u Srbiji (preko 90%) ima obrazovna iskustva koja su vezana isključivo za univerzitet u Srbiji. Takođe, relativno mali broj ispitanika je bio na studijskim boravcima u inostranstvu dužim od mesec dana. Na jednom studijskom boravku u inostranstvu bilo je pedeset šest ispitanika (8,9%), a na dva takva boravka (ili više njih) četrdeset petoro istraživača (7,2% anketiranih).
- **Nedovoljno je razvijena saradnja** sa istraživačima u zemlji, regionu i u inostranstvu, kao i među fakultetima, institutima i strukovnim udruženjima.
- **Nivo profesionalne mobilnosti** istraživača je izuzetno nizak. Gotovo tri četvrtine istraživača još uvek rade u ustanovi u kojoj su se prvi put zaposlili.
- U naučno-istraživačkoj zajednici u Srbiji postoji snažna usmerenost prema praćenju naučnih rezultata i objavljivanju u časopisima sa anglo-saksonskog govornog područja. Za razliku od 80% ispitanika koji se služe engleskim jezikom, **manje od petine njih može koristiti znanja drugih svetskih jezika** (francuskog, nemačkog, španskog, ruskog) u svojoj naučno-istraživačkoj praksi, što dovodi do toga da značajne naučne tradicije izvan anglo-saksonskog područja ostaju nepoznate.
- **Nedovoljno razvijeni kapaciteti** istraživača u oblastima **metodologije** naučnog istraživanja, statističke obrade podataka, pisanja predloga projekata, rukovođenja projektima, vladanja stranim jezicima.
- Uprkos ovim problemima, **obim naučne aktivnosti u oblasti društvenih nauka u Srbiji je relativno visok** i prema rezultatima istraživanja 16,3% anketiranih ima izuzetno visok, 30,2% visok, 30,7% prosečan, a svega 22,8% nizak nivo naučne aktivnosti, merene objavljivanjem naučnih radova, učešćem u naučno-istraživačkim projektima, predstavljanjem radova na naučnim konferencijama i studijskim boravcima u inostranstvu.

¹ Entitet u Bosni i Hercegovini

III. VREDNOVANJE NAUČNIH REZULTATA

Koji su osnovni problemi?

PROBLEM 1 → **Neadekvatan** (demotivirajući) **sistem vrednovanja naučnog rada**. Primera radi, tekst u vrhunskom međunarodnom časopisu i učešće na vrhunskoj međunarodnoj konferenciji vrede nesrazmerno malo u odnosu na objavljivanje tekstova u domaćim časopisima i učešće na domaćim konferencijama.

PROBLEM 2 → Na Univerzitetima u Srbiji **ne postoji dovoljno podsticajnih mera** za bavljenje naučno-istraživačkim radom i aktivnim objavljivanjem rezultata istraživanja.

PROBLEM 3 → **Ne postoji strateški pristup** da se talentovani i uspešni istraživači koji su u inostranstvu vrate u Srbiju.

Šta je potrebno uraditi?

MERA 1 → Izvršiti **reviziju pondera za kvantitativno iskazivanje naučno-istraživačkih rezultata**, pre svega:

- za knjige objavljene kod renomiranih međunarodnih izdavačkih kuća, tekstove objavljene u najprestižnijim međunarodnim časopisima (na SCI i SSCI listi) i učešće na prestižnim međunarodnim konferencijama ponderi moraju da budu znatno veći u odnosu na domaće ekvivalente;
- Kad je reč o domaćim časopisima, oni koji nemaju „slepe“ recenzije i nemaju međunarodnu redakciju, ne bi smeli biti na listi „časopisa od međunarodnog značaja verifikovanih posebnom odlukom ministarstva“ (kategorija M24), koja nosi 4 poena za objavljen tekst.

MERA 2 > Naučnike koji **aktivno objavljuju** u prestižnim inostranim časopisima trebalo bi dodatno podsticati različitim stimulativnim merama (povećanjem plata, smanjenjem predavačkih obaveza, ukoliko se bave i nastavnim radom, stipendijama za objavljivanje u prestižnim časopisima, stipendijama za studentske boravke u inostranstvu itd.).

MERA 3 → **Pojednostaviti priznavanje diploma i ukinuti procedure nostrifikacije** kao zastareli metod očuvanja monopola u domaćem obrazovanju. Omogućiti kvalitetnim ljudima koji aktivno rade istraživanja, a posebno onima koji su doktorirali na prestižnim stranim univerzitetima da saraduju sa naučno-istraživačkim institucijama u Srbiji i da se vrate u Srbiju.

MERA 4 → **Formulisane sistema vrednovanja** naučno-istraživačkog rada istraživača koji će:

- pored kvantitativnih uvažavati i **kvalitativne kriterijume** i koji će biti stabilan u dužem vremenskom periodu, te

omogućiti članovima naučno-istraživačke zajednice predvidljivost u planiranju naučnih aktivnosti i publikovanja;

- promeniti način vrednovanja pri reizborima i izborima mladih, kao i svih ostalih zaposlenih na univerzitetu tako da uključi (a) **vrednovanje i nastavnog rada** u izboru u zvanje; (b) **vrednovanje objavljenih disertacija** kao prvog ozbiljnog naučno-istraživačkog teksta mladih istraživača; (c) **vrednovanje rezultata ekspertskog rada** u polju praktičnih politika.

IV. FINANSIRANJE ISTRAŽIVANJA

Koji su osnovni problemi?

PROBLEM 1 → **Nedovoljno finansiranje naučne aktivnosti u Srbiji u celini**. Postoji nedostatak finansijskih sredstava za realizovanje kvalitetnih naučnih istraživanja (empirijskih i anketnih istraživanja, nabavku literature i sl.), te publikovanje radova u vodećim časopisima u svetu. I pored ostvarenog napretka izdavanja za nauku iz budžeta Republike Srbije su skromna i već nekoliko godina se kreću oko 0,3% bruto domaćeg proizvoda ili oko 110 miliona evra).

PROBLEM 2 → **Niska izdavanja za društvene nauke**. Od ukupno izdvojenih sredstava iz budžeta Republike Srbije svega 18% je namenjeno društvenim naukama, što je znatno niže od mnogih zemalja u okruženju.

PROBLEM 3 → **Privatni sektor nije motivisan da ulaže u nauku** i prema grubim procenama ova ulaganja kreću se u iznosu od samo **0,2% BDP godišnje**. Ne postoji strategija za povećanje ulaganja privatnog sektora u istraživanja.

PROBLEM 4 → Nizak nivo uspešnosti prilikom **apliciranja za sredstva iz fondova EU**. Procenat uspešnosti apliciranja za FP7 projekte je trenutno 12,7%.

Šta je potrebno uraditi?

MERA 1 → Konstituisati bar dva strukturalna fonda u budžetu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, koji bi mogli započeti rad sa po 2% trenutnih izdavanja za nauku u Srbiji:

- **Fond za unapređenje kapaciteta naučno-istraživačke zajednice** (za permanentno obrazovanje istraživača u oblastima metodologije naučnog istraživanja, statističke obrade podataka, pisanja predloga projekata, rukovođenja projektima, vladanja stranim jezicima; za nabavku inostrane literature za specifične oblasti, jezička područja i sl. i podršku prevodenju ključnih dela u savremenoj nauci i filozofiji; za pomoć pri objavljivanju radova u svetskim naučnim časopisima plaćanjem kvalitetnih prevoda i kotizacije; za podršku organizovanju naučnih konferencija u Srbiji i unapređenju kvaliteta domaćih naučnih časopisa);

- **Fond za unapređenje mobilnosti pripadnika naučno-istraživačke zajednice** (iz koga bi se obezbeđivale stipendije za školovanje u inostranstvu za izuzetno uspešne mlade istraživače; učešća na naučnim konferencijama u inostranstvu, studijski boravci u inostranstvu radi stručnog usavršavanja i putni troškovi istraživača prilikom koncipiranja predloga projekata za međunarodne naučne projekte).

MERA 2 → Definisati **mehanizme za povećanje ulaganja privatnog sektora** u nauku, u okviru kojih bi trebalo definisati sisteme **poreskih olakšica pogodnosti** za kompanije koje ulažu u naučna istraživanja i snažnije **promovisati značaj društvene odgovornosti** ulaganja kompanija u istraživačke projekte.

MERA 3 → Obezbediti **institucionalnu pomoć** kojom bi se unapredili kapaciteti domaćih istraživača i organizacija da apliciraju za projekte koje finansiraju međunarodne organizacije, poput FP7 projekata. Trebalo bi **utvrditi kvantitativne ciljeve** koji se žele postići u svakoj od naučnih oblasti i utvrditi **sistem nagrađivanja** naučnih institucija koje su uspele da obezbede učešće na ovakvim projektima.

V. JAČANJE KAPACITETA NAUČNO-ISTRAŽIVAČKE ZAJEDNICE U SRBIJI SA POSEBNIM FOKUSOM NA MLADIM ISTRAŽIVAČIMA

Koji su osnovni problemi?

PROBLEM 1 → **Slabo razvijeni kapaciteti istraživača** u pogledu pisanja predloga projekata, rukovođenja naučnim projektima, akademskog pisanja, metodologije istraživanja u društvenim naukama, korišćenja programa za statističku obradu podataka i vladanja stranim jezicima.

PROBLEM 2 → **Nedovoljno stipendija za mlade istraživače** koji žele da studiraju ili da se usavršavaju na prestižnim svetskim univerzitetima. Mladi istraživači prihvaćeni na studijske programe na poznatim svetskim univerzitetima često nemaju mogućnost da dobiju punustipendiju i na taj način se država lako odriče kvalitetnih kadrova.

PROBLEM 3 → **Nedostatak sredstava** za objavljivanje radova, putovanja na međunarodne konferencije i nabavku literature. Pisanje vrhunskih radova zahteva razmenu ideja i iskustava koja se često mogu steći samo direktnim kontaktima sa kolegama i mentorima iz inostranstva.

PROBLEM 4 → **Mali broj časopisa iz Srbije na SCI i SSCI listi**, te česte promene u kategorizaciji domaćih časopisa (i neretko zakasnele informacije o usvojenim promenama u kategorizaciji).

Šta je potrebno uraditi?

MERA 1 → **Organizovanje kontinuiranih kurseva i seminara iz oblasti** upravljanja projektima, akademskog pisanja, metodologije istraživanja, obuka za rad sa programima za statističku obradu podataka, tečajeva jezika. Angažovanje **gostujućih profesora iz inostranstva** na master i doktorskim studijama.

MERA 2 → **Stipendiranje** izuzetno talentovanih mladih istraživača na prestižnim univerzitetima u inostranstvu (uz ugovornu obavezu naknadnog rada u domaćim naučno-istraživačkim institucijama) i veća podrška **studijskim boravcima** u inostranstvu članova naučno-istraživačke zajednice u Srbiji. Potrebno je ustanoviti jasne kriterijume za podršku istraživačima čije bi usavršavanje na prestižnim svetskim univerzitetima donelo korist društvu na srednji i dugi rok.

MERA 3 → **Finansijska podrška objavljivanju radova** u zemlji i inostranstvu (plaćanjem kotizacije, prevoda i sl.).

MERA 4 → **Otvaranje naučno-istraživačke zajednice** prema istraživačima, recenzentima i zajedničkim projektima sa istraživačima i istraživačkim organizacijama/institucijama iz regiona Jugoistočne Evrope.

MERA 5 → **Obezbediti stručnu, organizacionu i finansijsku podršku izdavačima** u njihovim nastojanjima da se **časopisi iz Srbije nađu na SCI i SSCI listi**. Obezbediti stabilnost u kategorizaciji i finansiranju domaćih časopisa.

VI. OSNIVANJE UDRUŽENJA ISTRAŽIVAČA U OBLASTI DRUŠTVENIH NAUKA

Koji su osnovni problemi?

PROBLEM 1 → Istraživači društvenih nauka nisu u **dovoljnoj meri organizovani**, ne koriste potencijalne prednosti udruživanja, ne diskutuju dovoljno često o problemima koja ih se direktno tiču i, posledično, uglavnom nemaju stav o pojedinim pitanjima.

PROBLEM 2 → **Nedovoljna naučna saradnja** između istraživača u regionu jugoistočne Evrope.

Šta je potrebno uraditi?

MERA 1 → **Osnivanje udruženja istraživača** u oblasti društvenih nauka koje bi bilo interdisciplinarnog karaktera i koje bi kao opšti cilj svog delovanja imalo **promociju i razvoj društvenih nauka u Srbiji**. Strukovna udruženja u oblasti društvenih nauka bi trebalo da imaju vodeću ulogu u osnivanju ovog udruženja.

Aktivnosti ovog udruženja bi mogle da obuhvate: organizovanje konferencija, simpozijuma, seminara i predavanja, objavljivanje i promovisanje naučnih i drugih specijalizovanih publikacija, informisanje naučno-istraživačke zajednice (na primer, o naučnim skupovima, istraživačkim grantovima, slobodnim radnim mestima itd.), učešće u javnim debatama i kreiranju javnih politika i sl.

MERA 2 → Pored osnivanja nacionalnog udruženja istraživača u oblasti društvenih nauka predlaže se i **pokretanje regionalnih strukovnih udruženja** istraživača u oblasti društvenih nauka u regionu Jugoistočne Evrope. Za to treba iskoristiti postojeći okvir i mrežu institucija i pojedinaca koja je formirana u okviru Regionalnog programa podrške istraživanju u oblasti društvenih istraživanja na Zapadnom Balkanu (RRPP).

VII. UNAPREĐENJE SARADNJE IZMEĐU NAUČNOISTRAŽIVAČKE ZAJEDNICE I KREATORA POLITIKA U SRBIJI

Koji su osnovni problemi?

PROBLEM 1 → **Nepostojanje artikulisane komunikacije i kanala kojima bi naučna zajednica mogla da utiče na procese donošenja odluka**, kako u nauci, tako i u ostalim područjima od šireg društvenog značaja.

PROBLEM 2 → **Kreatori javnih politika nisu dovoljno transparentni u pogledu prioriteta i potreba za analizama u okviru pojedinih oblasti**. Istraživači se ne konsultuju u dovoljnoj meri prilikom donošenja odluka od društvenog značaja.

PROBLEM 3 → **Ne postoji sistemski uređeno podsticanje naučne zajednice za angažovanje u oblasti kreiranja javnih politika**.

Šta je potrebno uraditi?

MERA 1 → **Naučna zajednica** tokom realizacije projekta treba da inicira saradnju sa osobama koje su uključene u proces donošenja političkih odluka. U procesu realizacije projekata potrebno je veći naglasak staviti na promovisanje i prezentaciju istraživačkih rezultata – flajera, brošura, saopštenja (policy brief) i izveštaja o projektu, uz korišćenje raznih kanala komunikacije – interaktivni sajt, diskusioni paneli, radionice, konferencije.

MERA 2 → **Kreatori javnih politika** treba da:

- redovno obaveštavaju zainteresovanu javnost o sopstvenim prioritetima u oblasti kreiranja i sprovođenja javnih politika, kao i o potrebama za odgovarajućim podacima i analizama;

- organizaciono podrže saradnju i komunikaciju sa naučno-istraživačkim organizacijama formiranjem posebnih organizacionih jedinica za strateške analize, podsticanjem i omogućavanjem privremenog premeštaja istraživača iz matične organizacije u državni organ („sekondment“), uključivanjem predstavnika istraživačke zajednice u radna tela koja su značajna za kreiranje javnih politika i organizovanje interaktivnih skupova manjeg obima (brifinga, okruglih stolova).

MERA 3 → **Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja** trebalo bi da lobira kod drugih državnih organa da se kreiranje javnih politika zasniva na istraživačkoj analitici i podrži razvoj i promoviše ulogu organizacija koje se bave transferom i „prevođenjem“ naučnoistraživačkih podataka i nalaza na jezik praktične politike.

VIII. NOSIOCI AKTIVNOSTI UNAPREĐENJA ISTRAŽIVANJA U OBLASTI

Društvenih nauka u Srbiji

Vlada Republike Srbije bitrebalo da obezbedi veća finansijska sredstva za ulaganja u nauku od bar 1 % BDP.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije bi trebalo da bude ključni nosilac aktivnosti unapređenja stanja u oblasti društvenih nauka, podizanjem kapaciteta naučno-istraživačke zajednice u Srbiji.

Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj bi uz pomoć **Matičnog odbora za društvene nauke** trebalo da donese stimulaturniji pravilnik za vrednovanje naučno-istraživačkog rada, koji bi doprineo povećanju kvaliteta.

Fakulteti i instituti bi, uz finansijsku podršku Ministarstva, trebalo da organizuju **seminare iz oblasti akademskog pisanja, metodologije istraživanja, obuke za rad sa programima za statističku obradu podataka**.

Fakulteti, instituti i NVO sektor bi trebalo da bliže sarađuju i budu proaktivniji u naučnom istraživanju, promociji i implementaciji naučnih rezultata.